

Mirovni pokušaj Austro-ugarskog cara Karla 1917. godine

LIVIA KARDUM*

Sažetak

Mirovna inicijativa cara Karla preko princa Sixta Burbonskog spada u jednu od najintrigantnijih i još uvijek nedovoljno rasvijetljenih diplomatskih epizoda Prvoga svjetskog rata. Sklapanjem brzog mira car se želio riješiti tutorstva Njemačke i spasiti Habsburšku Monarhiju od neminovnog raspada u slučaju poraza Centralnih sila. Mirovna inicijativa propala je najvećim dijelom zbog nepopustljivosti Italije da se odrekne teritorija koji joj je obećan za ulazak u rat Londonškim ugovorom, ali i zbog nejasnoća želi li austrougarska strana separatni ili opći mir u suglasju s Njemačkom. Neuspjeh mirovne inicijative cara Karla u potpunosti ga je politički diskreditirao, a “dvojnu” monarhiju doveo u još veću političku i vojnu ovisnost o Njemačkoj, kao i o ishodu samoga rata.

I.

Austro-Ugarski car Franjo Josip umro je 21. studenoga 1916. godine. Vladao je duže od svih svojih carskih ili kraljevskih suvremenika, čak 68 godina, i postao simbolom svoje carevine. Mnogi nisu mogli ni zamisliti Austro-Ugarsku bez starog suverena, očinskog izgleda, koji je stoički podnosio sve tragedije u svojoj obitelji. Mnogi su nakon careve smrti čak proricali i sam kraj Monarhije. Međutim, stari suveren je brzo pao u zaborav dolaskom na prijestolje njegova mladog, tek 29 godina starog, pranećaka Karla. Novi car i njegova lijepa žena, carica Zita, bili su nakon dugogodišnje turobne vladavine Franje Josipa pravo osvježenje na austrougarskom prijestolju. Svuda su ih s oduševljenjem dočekivali, iako je rat već ostavio duboki trag na raspoloženju pučanstva.¹

Atenta u Sarajevu i preuzimanje položaja prestolonasljednika u potpunosti su zatekli mladog Karla koji još nije bio prošao ni nužno vojno ni civilno obrazovanje. Manjkavo obrazovanje nije bilo ništa neobično za vladare Habsburške Monarhije. I sam Franjo Josip je s tek navršениh 18 godina postao carem, a i Franjo Ferdinand nije imao baš temeljito obrazovanje. Međutim, mladi prestolonasljednik Karlo nastupio je u najnezgodnije vrijeme, u jeku najžešćeg rata i nije imao vremena da, poput svoga strica

* Livia Kardum, izvanredni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Suvremena svjetska politička povijest.

¹ Reinhold, Lorenz, *Kaiser Karl und der Untergang der Donaumonarchie*, Verlag Styria, Graz-Wien-Köln, 1959., str. 223-227.

Franje Ferdinanda, u svojim poznijim godinama nadoknađuje propušteno u djetinjstvu i mladosti. Karlo je morao na brzinu proći, za suverena neophodnu, vojnu obuku, a nakon toga i poduku visokih državnih službenika i ministara iz pojedinih ministarstava o osnovama državne uprave. Iako je Karlo bio bistar i imao dobro pamćenje, takvo “ubrzano školovanje” nije bilo dostatno za stjecanje vještine vladanja. Iz svega toga proizlazila je, za njega karakteristična, trajna nesigurnost u donošenju odluka. To je i bilo razlogom zašto nije mogao realizirati mudri savjet svoga djeda da za sva važna pitanja uvijek sasluša mišljenje više savjetnika. Karlo je doduše saslušao mišljenja s više strana, ali se teško mogao odlučiti koje od njih prihvatiti.² Osim toga, resile su ga potpuno kontradiktorne osobine. Znao je u posljednji trenutak odustati od važnih odluka, pa su mu njegovi kritičari prigovarali i za nedosljednost. Uz to je od slučaja do slučaja bio podjednako u stanju tvrdoglavo odbijati svaku sugestiju, kao i potpuno olako prihvaćati tuđe savjete. Međutim, poput svoga prethodnika Franje Josipa, car Karlo je bio veoma strog prema samom sebi i dokazao se kao neustrašiv vojnik, ali je istovremeno bio sklon i često pretjeranoj popustljivosti prema drugima u želji da svima poštospoto udovolji. No, on nipošto nije imao više mana od ostalih europskih suverena svoga vremena. Dapače, u komparativnoj analizi zauzimao bi visoko i istaknuto mjesto. Bio je izrazito čovjekoljubiv, dobar i imao je posebno naglašen osjećaj za socijalne probleme svoje zemlje. Na žalost, njegova je dobroćudnost, s obzirom na teško vojno i političko naslijeđe zemlje kojoj se našao na čelu i na još predstojeće teškoće, bila gotovo mana i nedostatak pred njegovim političkim protivnicima.³

Političkih je protivnika car Karlo ubrzo stekao mnogo. Gotovo odmah nakon preuzimanja svojih carskih dužnosti Karlo se zahvalio na vjernosti, odnosno otpustio je većinu suradnika preminulog monarha. Naročito je to teško podnio šef generalštaba Conrad von Hötzendorf, koji se čak demonstrativno namjeravao povući u mirovinu. Ipak se predomislio i nakon visokoga carskog odlikovanja i osobne Careve zahvale pristao je da bude novi zapovjednik – kako je Karlo naglasio – za Austriju posebno važnog bojišta, u Južnom Tirolu.

Morao je otići i ministar vanjskih poslova István Burian, a na njegovo je mjesto došao grof Ottokar Czernin.⁴ No najviše prašine podigla je ostavka najjačega političara Austro-Ugarske, ugarskog predsjednika vlade Istvána Tisze. Njegova nepopustljivost prema nemađarskim narodima u Ugarskoj nije se sviđala mladom Caru. Karlo je zato demonstrativno primio u audijenciju Tiszine političke protivnike, što je Tisza doživio kao tešku uvredu i poniženje, pa je uručio svoju ostavku. Karlo je na taj način uklonio Tiszu s političke scene, ali je stvorio moćnoga i neugodnog neprijatelja, kako dinastiji tako i “dvojnjoj” monarhiji u cjelini. Mnogi su Tiszin odlazak doživjeli kao mračan nagovještaj propasti Carevine.⁵

² Isto, str. 229.

³ Lorenz, navedeno djelo, str. 231; Edmund von Glaise-Horstenau: “Die Katastrophe, Die Zertrümmerung Österreich-Ungarns und das Werden der Nachtfolgerstaaten”, Amalthea Verlag, Zürich-Leipzig-Wien, 1929., str. 81.

⁴ Mowat, R.B., *A History of European Diplomacy*, Edward Arnold & Co, London, 1927., str. 97.

⁵ Glaise-Horstenau, navedeno djelo, str. 111.

Carica Zita⁶ imala je velik utjecaj na svoga muža. Pripadala je talijanskoj grani stare vladarske obitelji Burbon-Parma. Bila je veoma inteligentna i po mnogima jača i dominantnija strana carskog para, što nipošto nije bilo loše. Ali Zita nije bila obljubljenica u Beču upravo zbog svoga burbonskog porijekla. Zorno je osjetila suzdržanost dvora i vjerojatno je upravo zbog toga postala svjesna kako ni njezin carski suprug ni izdaleka nema kohezivnu karizmu preminulog cara Franje Josipa koji je objedinjavao sve svoje razjedinjene i zavađene narode i više od pola stoljeća simbolizirao cjelovitost države. Carica je mnogo jasnije od svoga supruga uočila opasnosti koje neposredno prijete Habsburgovcima i njihovoj mnogonacionalnoj državi ako se rat otegne unedogled i zato nije bila spremna sudbinu Monarhije vezati, ili čak žrtvovati, za interese Njemačke kojoj, kao Burbonka, nije bila sklona. Njezino mišljenje dijelo je i Car.

II.

Već u nastupnoj adresi upućenoj svojim podanicima Karlo je izjavio kako će učiniti sve što je u njegovoj moći da taj užasan rat, koji iziskuje toliko žrtava, završi što prije, čim to bude dopuštala vojna čast, životni interesi Austro-Ugarske i njezinih vjernih saveznika, kao i neprijateljstvo njezinih neprijatelja. U Carevoj proklamaciji nije bilo ratobornog, bombastičnog, superiornog trijumfalizma, koji je dominirao mirovnim ponudom Njemačke tri tjedna kasnije. Nisu se spominjale ni moguće aneksije, ratni ciljevi ili odštete, već se jasno izražavala samo želja da se, po mogućnosti na častan način, spasi “živa glava”, odnosno teritorijalni integritet.⁷ Ali upravo je “častan način” izlaska iz rata stvarao najveće teškoće caru Karlu. I Carica i Car smatrali su da Austro-Ugarska mora izići iz rata prije isteka 1917. godine. No, austrougarska vjerna saveznica Njemačka, koja je vojno pomagala slabiju “dvojnu” monarhiju kad god je to bilo potrebno, a to je bilo veoma često i na gotovo svim bojištima austrougarske vojske, nije još ni pomišljala, nakon svih dotadašnjih briljantnih njemačkih vojnih pobjeda, na izlazak iz rata. Dapače, predstojalo je uvođenje totalnog podmorničkog rata kojim je njemačka vojna oligarhija obećavala konačnu pobjedu. Osim toga, general Ludendorff je smatrao da bi mir bez dobiti značio kako je Njemačka zapravo izgubila rat. S takvim shvaćanjem nije bio usamljen. Novi njemački kancelar Georg Michaelis, za razliku od svoga prethodnika Bethmann-Hollwega, slagao se u potpunosti s Ludendorffom da svakako treba zadržati Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen), kao i uspostaviti vojnu, gospodarsku i političku kontrolu Njemačke nad Belgijom, Kurlandijom, Litvom, Poljskom i nad francuskim rudnim bazenom Longwy-Briey. Zbog toga u Berlinu nije bilo razumijevanja za austrougarske probleme i želju da rat što prije okonča. U takvoj atmosferi protekao je i nastupni posjet grofa Czernina Berlinu od 5. do 7. siječnja 1917., kojom prilikom je saznao da njegovi domaćini ozbiljno razmatraju mogućnost uvođenja totalnog podmorničkog rata, koji će SAD neminovno uvući u rat. Czernin nije dijelio optimizam njemačke vojne oligarhije da će Antanta pokleknuti prije no što se američka vojna mašinerija pokrene i stigne na europsko bojište. Tadašnji njemački kancelar

⁶ Lorenz, navedeno djelo, str. 75-78.

⁷ Lloyd Geroge, David, *Main Anteil am Weltkrieg, Kriegsmemorien*, Zweiter band, Fisher Verlag, Berlin, 1934., str. 414.

Bethmann-Hollweg umirivao ga je da ni on ne vjeruje vojnim kalkulacijama svojih generala i da će zato pokušati sve ne bi li spriječio te pogubne planove. No Czernin je sa žaljenjem uočio da ni Bethmann, a ni car Wilhelm nisu više bili u mogućnosti suprotstaviti se moćnim generalima Hindenburgu i Ludendorffu, koji su postalo stvarni kreatori i vojnih i političkih odluka u zemlji. Usprkos tomu, Czernin tada još nije ni pomišljao da bi Njemačka mogla donijeti tako dalekosežnu odluku bez konzultacija i uvažavanja mišljenja svoga najvažnijeg saveznika Austro-Ugarske, bez obzira na njezine postojeće slabosti, ili upravo zbog toga.⁸ Do te porazne spoznaje doći će ubrzo, već 20. siječnja, za vrijeme posjeta njemačkog državnog sekretara za vanjske poslove Arthura Zimmermanna i šefa njemačkog admiraliteta admirala Holzendorffa Beču.⁹

Njemački gosti pokušali su na sve moguće načine uvjeriti svoje domaćine da bi talni podmornički rat pod sadašnjim novim uvjetima, kad Njemačka ima 120 najmodernijih podmornica, nasuprot 19 koliko ih je imala na početku rata, sigurno osigurao brzu pobjedu Centralnih sila nad Antantom. Admiral Holzendorff je nepokolebljivo tvrdio da Amerika neće ući u rat, jer je Wilson uvjereni pacifist što mu je i donijelo izbornu pobjedu na posljednjim izborima. Austrijanci su bili zgromljeni takvom kalkulacijom, pa je car Karlo bio napadno suzdržan, a jedino je austrijski admiral Haus primijetio da bi javnost trebalo upozoriti kako Antanta već cijelo vrijeme u Jadranu bezobzirno potapa transportne brodove i brodove bolnice. Na poslijetku je Czernin zaključio debatu konstatacijom da pravo o konačnoj odluci svakako mora ostati u kompetenciji obaju monarha koji su se trebali sastati 26. siječnja.

Sumirajući dojmove iz razgovora sa svojim visokim njemačkim gostima, i car Karlo i njegov ministar vanjskih poslova složili su se da nipošto ne dijele entuzijizam i vjeru svojih saveznika u djelotvornost nove njemačke vojne strategije. Međutim, isto tako su se sa zabrinutošću složili da austrijskoj strani, po svemu sudeći, neće koristiti nikakvi protesti protiv uvođenja totalnog podmorničkog rata, jer je, izgleda, o tome konačna odluka već bila donesena. Austro-Ugarska u takvoj situaciji neće biti u mogućnosti da iz sukoba sa SAD-om ostane po strani, jer će Njemačkoj morati odobriti korištenje Trsta, Pule i Kotora za podmorničke baze, kako Antanta ne bi mogla koristiti Mediteran kao zaobilaznicu za svoje atlantske transporte. Postojala je, doduše, i mogućnost da Austro-Ugarska odbije sudjelovanje u predstojećim planovima Njemačke, ali bi to neminovno dovelo ili do prekida savezništva s Njemačkom, ili, što je bilo vjerojatnije, do krajnje ponižavajućeg slamanja političke i vojne samostalnosti Austro-Ugarske u odnosu s njezinim saveznicima. Naime, izlazak Austro-Ugarske iz rata neminovno bi doveo do raspada Centralnih sila, jer više ne bi bilo teritorijalnog kontakta s Bugarskom i Turskom, koje bi ostale izolirane i prisiljene na brzu kapitulaciju. Zbog toga Njemačka nikad ne bi dopustila odvajanje Austro-Ugarske u tijeku rata. Car Karlo znao je da bi takav pokušaj bio ravan samouništenju i zato je sve svoje snage i nade usmjerio u pravcu da svakako spriječi sukob Njemačke i SAD-a, te da na takav indirektan način spasi i svoju zemlju. Zato se sastao nasamo s admiralom Holzendorffom, ali mu je ovaj na kraju veoma dramatičnog razgovora konačno morao priznati da su njemačke podmornice već isplovile i dobile zapovijed, koja se iz tehničkih razloga više ne može

⁸ Lorenz, navedeno djelo, str. 393.

⁹ Isto, str. 296.

povući. Iako je tako nešto već slutio, Karlo je bio vidno potresen, u potpunosti svjestan što to znači za budućnost Austro-Ugarske.

Kao što je bilo dogovoreno 26. siječnja, car Karlo i grof Czernin sastali su se u njemačkom vrhovnom štabu s carem Wilhelmom, Bethmannom i Zimmermanom, ali ne da zajednički odluče o uvođenju totalnog podmorničkog rata, nego samo da potvrde svoju suglasnost s već ranije samostalno donesenom njemačkom odlukom.¹⁰

Takvo ponašanje i djelovanje jedinih i najpouzdanijih austrugarskih saveznika frustrirajuće je djelovalo na Austrijance. Nijemci su nedvosmisleno pokazali da Austro-Ugarska u savezništvu Centralnih sila, u skladu sa svojom snagom i ratnim doprinosima, igra samo drugorazrednu ulogu. Stari car Franjo Josip bio se pomirio s vodećom ulogom Njemačke i prihvatio to kao normalno stanje. Ali, njegovom nasljedniku Karlu tutorstvo Njemačke nije bilo prihvatljivo niti u ratu, a kamoli u miru. A takva se perspektiva mogla i te kako očekivati kad Njemačka već sada, u jeku najvećih borbi kad je saveznička kohezija najpotrebnija, uopće ne pokazuje razumijevanje za probleme svoje najveće saveznice, niti ima potrebu da se s njom o bilo čemu dogovara.

Car Karlo se tako našao u paradoksalnoj situaciji da podjednako strepi od njemačke pobjede, koja u najgoroj varijanti njemačkog tutorstva može značiti i gubitak austro-ugarske samostalnosti, kao i od njemačkog poraza koji bi za sobom u propast neminovno povukao i Austro-Ugarsku. Zato se kao jedino rješenje za opstanak Austro-Ugarske nametala – zaključili su i car Karlo i grof Czernin – brza uspostava općeg mira. Austro-Ugarska je vojno bila na kraju svojih snaga, a to je moglo dovesti i do raspada Monarhije, bez obzira na to što to još nije bilo evidentno. Naime, nakon Antantne note od 10. siječnja, koja je progovorila i o potrebi oslobođenja potlačenih naroda Austro-Ugarske, Czernin je 19. siječnja primio od dr. Antona Korošca, predsjednika Hrvatsko-slovenskog kluba u Carevinskom vijeću, protestno pismo u kojem se osuđuje licemjerna nota Antante o oslobađanju Slavena od austrougarskog jarma te se i u ovim teškim vremenima potvrđuje lojalnost Južnih Slavena Habsburškoj dinastiji. Slovenski zemaljski poglavar Kranjske, dr. Ivan Šušterčič, u posebnom je pismu Czerninu ustvrdio da Slovenci ne žive pod stranim gospodstvom, kako to tvrdi Antanta, već pod dinastijom Habsburga s kojom ih veže neraskidiva ljubav i vjernost, što su i dokazali na svim bojištima. Upravo Antanta želi hrvatsko-slovenskom narodu nametnuti tuđe gospodstvo, tvrdio je Šušterčič, jer Italiji i Srbiji želi priključiti velike dijelove slovenskih i hrvatskih zemalja.¹¹

U istom smislu bile su intonirane izjave i svih ostalih zastupničkih klubova pa čak i češkog i talijanskog. Zemaljski poglavar Gradiške i Gorice, monsignore Faidutti, tvrdio je da Talijani Austrije žive već stoljećima pod žezlom Habsburgovaca, i talijanski legitimni predstavnici za čitavo to vrijeme nisu osjećali potrebu za promjenama. Talijanima Austrije bi, naprotiv, bila strana vladavina jedne gotovo tek nastale države kao što je Italija.¹²

¹⁰ Isto, str. 297.

¹¹ Isto, str. 303.

¹² Isto

Iz unisonih izjava svih zastupničkih klubova nije se mogao ni naslutiti eventualni raspad Austro-Ugarske zbog unutrašnjopolitičkih slabosti. Međutim, zabrinjavajuća je bila izjava vodećih ugarskih političara, iako je svojim entuzijazmom, hvalospjevima i izjavama o lojalnosti novom caru premašivala izjave svih ostalih parlamentarnih klubova. Naime, vodeći Mađari poput grofa Khuena-Héderváryja i grofa Tisze, a pridružili su im se i vodeći oporbeni političari Apponyi, Julius-Gyla Andrassy i Rakovszky, svoju su lojalnost potvrdili ne samo caru Karlu već i saveznicima Njemačkoj, svesrdno podržavajući uvođenje totalnog podmorničkog rata. Jedino je liberalni Mihály Károlyi bio do određene mjere kritičan prema politici Njemačke.

Podrška totalnom podmorničkom ratu vodećih Mađara “dvojne” monarhije morala je djelovati kao hladan tuš na cara Karla nakon početnog optimizma zbog jedinstvene podrške svih svojih ostalih podanika, kako dinastiji tako i domovini u cjelini. S obzirom na to da stav vodećih mađarskih političara o podmorničkom ratu i odnosu prema velikoj saveznicima Njemačkoj nikako nije smio ni mogao ignorirati, Karlo se našao u iznimno delikatnoj situaciji kako u takvim okolnostima provesti u djelo svoj naum da zemlju izvuče iz rata. Na takvom zadatku slomio bi se i mnogo iskusniji političar i diplomat od cara Karla, ali osim neiskustva, mladi car nije imao ni sreće.¹³

III.

Unatoč izjavi od 10. siječnja, Antanta nije bila nesklona Austro-Ugarskoj makar je ova započela rat. Francuska i Velika Britanija smatrale su Njemačku glavnim krivcem za izbijanje rata, jer se Austro-Ugarska samo s Njemačkom u svom zaleđu i s njezinom nedvosmislenom podrškom usudila započeti ratni sukob. Takvo shvaćanje nije, po mišljenju Lloyd Georgea, bilo u potpunosti pravedno, ali proizlazilo je iz činjenice što se britanski i austrougarski interesi nisu nigdje i ni u čemu izravno sukobljavali. Čak i u francusko-austrougarskim odnosima nije nikad bilo one zagrižene mržnje, iako su se u proteklim ratovima obje države često nalazile na suprotnim stranama. Austrijance se smatralo, poput Francuza, žrtvama pruskog militarizma i hegemonizma. Stari car Franjo Josip ostavljao je simpatičan dojam suverena koji samo želi svoje zadnje dane okončati u miru s čitavim svijetom. Glavni je krivac, po mišljenju Francuza, bio njemački *Kaiser* koji je, za Njemačku u najpovoljnijem trenutku, gurnuo starog austrougarskog suverena da zapali ratni fitilj. Zbog toga za vodeće članice Antante, Veliku Britaniju i Francusku ponajprije, sklapanje mira s Austro-Ugarskom ne bi predstavljalo veći problem ukoliko bi ona bila voljna osloboditi Talijane unutar svojih sadašnjih granica i ponovno uspostaviti samostalnu i suverenu Srbiju.¹⁴ Međutim, za cara Karla je mnogo veći problem bilo kako stupiti u kontakt s mjerodavnim ljudima Antante i ne izazvati sumnju Njemačke, a pogotovo buru negodovanja u vlastitoj zemlji, jer je proklamacija mađarskih prvaka jasno pokazala da vodeći ljudi Ugarske ne dijele Carevo mišljenje, ni o političkoj, ni o vojnoj situaciji. Zato je kontakte s neprijateljskom stranom trebalo izvesti više nego strogo konspirativno, što je bilo veoma teško, jer je na dvoru bilo malo ljudi kojima je Car mogao bezrezervno vjerovati.

¹³ Isto, str. 305.

¹⁴ Lloyd George, navedeno djelo, str. 413.

Prve kontakte s Antantom austrougarska strana pokušala je uspostaviti veoma oprezno, čak plašljivo, preko skandinavskih zemalja. U siječnju 1917. godine saznao je britanski poslanik u tadašnjoj Christianiji (Oslu), Sir M. Findlay, da je Austro-Ugarska poslala svoje emisare sa zadatkom da ispitaju mogućnost mirovnih pregovora. Informacija se činila toliko vjerodostojnom da je London 1. veljače poslao Sira Francisa Hopwooda (kasnije Lord Southborough) u Skandinaviju. On je obišao Christianiju, Kopenhagen i Stockholm i sastao se s više navodnih austrijskih emisara, ali nije uspio doći u kontakt ni s jednim opunomoćenim austrijskim diplomatom. Upravo u to vrijeme u Skandinaviji je boravio i zadnji austrougarski ambasador u Londonu, grof Albert Mensdorff-Pouilly, ali se Hopwood s njime nije susreo. Navodno je on bio u misiji mira, ali je na pritisak Berlina opozvan. No, Mensdorff je ipak bio u audijenciji kod norveškog kralja i požalio mu se na notu Antante od 10. siječnja, jer se uz ostalo bavi pravima malih država, kao i nacionalnostima unutar Austro-Ugarske. S obzirom na to da se Habsburška Monarhija sastoji od mnogih narodnosti, takva izjava Antante shvaćena je u Beču kao poziv na njihovu pobunu do konačnog raspada Austro-Ugarske.¹⁵

Skandinavska turneja nije urodila nikakvim rezultatima, ali izgleda da car Karlo u nju i nije polagao neke nade, već je odlučio iskoristiti svoje obiteljske veze i na taj način stupiti u kontakt s čelnicima Antante. Kao idealnu osobu za tu zadaću kraljevski par izabrao je brata carice Zite, princa Sixta Burbonskog koji je s bratom Xavierom služio u belgijskoj vojsci i mogao je stupiti u kontakt s vodećim vojnim i političkim ljudima Antante.

Princ Sixto bio je istaknuti član svoje obitelji. Odrastao je na obiteljskim imanjima u Austriji i Švicarskoj. Studirao je pravo i povijest na Sorbonni, gdje je i doktorirao dva mjeseca prije izbivanja rata s veoma zapaženom i opsežnom disertacijom o ugovoru u Utrechtu, a posebno se pozabavio samom burbonskom dinastijom. Njegova teza kako se odricanje prava španjolskih Burbona, kao i njihove napuljske i parmanske grane, na francusko prijestolje nikako ne može smatrati konačnim, izazvala je veliku pažnju znanstvenih i političkih krugova Francuske. No, istom marljivošću i temeljitošću Sixto se posvetio i svojoj drugoj strasti – znanstvenoistraživačkim putovanjima, pa je sudjelovao u mnogim ekspedicijama i proputovao arapske zemlje, dijelove Afrike i Azije. O svojim je putovanjima objavio i zapažene znanstvene radove na temelju kojih je primljen za počasnog člana Bečkog carskog i kraljevskog geografskog društva. Sixto je s nepunih 30 godina već bio iznimno obrazovan, poduzetan, ambiciozan, prodoran i osjećao se čovjekom svijeta, jer “gotovo i nije bilo mjesta gdje on već nije bio”, govorili su njegovi suvremenici. Za svom domicil izabrao je Pariz, jer se kao pravi Burbon smatrao Francuzom pa je održavao, za razliku od ostalih članova svoje obitelji, političke veze s onim konzervativnim krugovima Francuske, koji su restauraciju Burbona još uvijek smatrali mogućom, pa čak i poželjnom. U tom pogledu Sixto nije bio bez vlastitih ambicija.¹⁶

Kad je izbio rat, princ Sixto i njegov brat Xavier željeli su odmah pristupiti francuskoj vojsci, ali su bili odbijeni zbog zakona koji je to zabranjivao članovima svih triju

¹⁵ Isto, str. 415.

¹⁶ Lorenz, navedeno djelo, str. 152.

francuskih kraljevskih obitelji. Braću to nije obeshrabilo. Pokušali su se uključiti u rad Crvenog križa, ali i ovdje su bili odbijeni. No, kad je propao i pokušaj da pod lažnim imenom budu primljeni u vojsku, odlučili su iskoristiti obiteljske veze s belgijskom kraljevskom kućom, pa im je na posljepku omogućeno da se kao obični vojnici bore u belgijskoj vojsci. Ubrzo su se obojica istaknula hrabrošću i požrtvovanjem, što je nagrađeno visokim francuskim ratnim odlikovanjem koje im je osobno, prilikom obilaska bojišta s predsjednikom vlade Aristidom Briandom, uručio francuski predsjednik Raymond Poincaré. Nakon toga prinčevi su imali slobodan pristup do najviših vojnih vrhova savezničke vojske i kao takvi bili su idealni za planove cara Karla.¹⁷

Sixto je u svakom pogledu bio osoba od apsolutnog careva povjerenja, koji je uz to i dijelio Karlovo mišljenje o štetnom tutorstvu Njemačke nad Austro-Ugarskom. Ali, on je na taj problem gledao iz drukčije perspektive. Kao pravi Francuz, smatrao je od posebnog francuskog interesa spriječiti stvaranje srednjoeuropske carinske unije koja bi dovela do stapanja Austro-Ugarske s Njemačkom, čime bi se stvorio opasno veliki germanski blok nasuprot Francuskoj. Zbog toga je njegova krajnja politička vizija predviđala, po uzoru na ideju grofa Kaunitza, austrijskog kancelara u vrijeme carice Marije Terezije, savezništvo Austro-Ugarske (Austrije) s Francuskom upereno ponajprije protiv zajedničkog neprijatelja – Njemačke (Pruske).¹⁸ Sixto se zato nije dvoumio kad je posredstvom svoje majke vojvotkinje Marije Antonije primio poruku svoje sestre carice Zite i svoga carskog šogora o njihovoj žarkoj želji za što hitnijim sklapanjem mira, kao i molbi da im pri tome pomogne. Izložio je majci osnovne obrise mirovnih uvjeta, po njegovom mišljenju prihvatljivih za Francusku, sa savjetom za Cara da bi ih austrijska strana, ako se želi nagoditi, svakako trebala uvažiti.

Nakon tih prvih obiteljskih kontakata car Karlo je 13. veljače poslao u Švicarsku svoga poverljivog kurira grofa Erdödyja da Sixta upozna s osnovama na kojima bi se, što se Austro-Ugarske tiče, mogao temeljiti budući mir. Austrougarski suveren predlagao je – prema onome što je prenio grof Erdödy – sljedeće: 1) tajni prekid neprijateljstva s Rusijom, pri čemu se neće odlučivati o Carigradu; 2) uspostavu Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen); 3) uspostavu Belgije; 4) uspostavu južnoslavenske monarhije koja bi obuhvaćala Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Albaniju i Crnu Goru.¹⁹ Na temelju toga prijedloga princ Sixto je preko grofa Erdödyja poručio caru Karlu da se o takvom miru nikako ne može pregovarati javno, jer bi mu se usprotivile, kako Njemačka tako i Italija. Zato on predlaže, ako se – prema prijedlogu – želi sklapanje tajnog mira, da mu se u tom smislu pošalje dokument, koji bi kao temelj za diplomatsko pregovaranje mogao prenijeti francuskoj vladi.

Već 21. veljače grof Erdödy se ponovno sastao s princom Sixtom da bi mu, kao što je bilo dogovoreno, predao memorandum grofa Czernina popraćen osobnim pismom cara Karla. Izgleda da grof Czernin nije bio u potpunosti obaviješten o inicijativi cara Karla i ulozu princa Sixta pa je mislio da se radi o mirovnoj inicijativi s francuske strane. Zato je njegov memorandum bio sročten u oštrom i nepopustljivom tonu, s naro-

¹⁷ Isto, str. 158.

¹⁸ Isto, str. 324.

¹⁹ Lloyd George, navedeno djelo, str. 417.

čitim naglaskom na neraskidivost saveza Njemačke, Austro-Ugarske, Bugarske i Turske, koji isključuje svaku mogućnost sklapanja separatnog mira. Czernin je, osim toga, posebno istaknuo ravnopravnost svih naroda u Austro-Ugarskoj, što je bio odgovor na pitanje koje je Antanta potakla u svom odgovoru na mirovnu inicijativu predsjednika Wilsona. Odbacio je i tezu o njemačkom tutorstvu nad Austro-Ugarskom na koju je uzvratio tvrdnjom o pritisku Velike Britanije na Francusku.²⁰

Czerninov memorandum bio je sročena tako da ni sadržajno ni po formi nije mogao potaknuti Francuze na daljnje mirovne kontakte. No, bio je popraćen kratkim osobnim ljubaznim pismom cara Karla s komentarima o pojedinim točkama Czerninova memoranduma. Za razliku od svoga suverena, Czernin je smatrao da se s Francuzima može i mora pregovarati s ravnopravnih pozicija.²¹ Sixto je, naprotiv, držao da Austro-Ugarska nije u ravnopravnom položaju i da mora popuštati. Njegovo mišljenje je dijelio i car Karlo, pa je u svom pismu posebno naglasio kako će austrougarska strana poduprijeti Francusku svim sredstvima, i u tom pogledu izvršiti pritisak na Njemačku. Austro-Ugarska isto tako gaji simpatije prema Belgiji i zajedno će s Antantom nastojati da se nanese nepravde prema toj zemlji isprave – istaknuo je Car. Ali istovremeno je podupro tvrdnju svog ministra da Austro-Ugarska ne djeluje po diktatu Njemačke, što najbolje dokazuje da nije prekinula diplomatske odnose sa SAD-om, iako je to zahtijevala njezina saveznica. Osim toga, Car je smatrao da i Njemačka također vodi obrambeni rat. Karlo je na kraju posebno naglasio da su u “dvojnjoj” monarhiji svi narodi ravnopravni, a pogotovo Slaveni, kao i da su svi jedinstveni u vjernosti dinastiji. Naš je jedini cilj – završio je svoje pismo Car – sačuvati Monarhiju u čitavoj sadašnjoj teritorijalnoj cjelovitosti.

Princ Sixto je 5. ožujka oba dokumenta predao predsjedniku Francuske, Poincaréu. On, dakako, nije bio oduševljen Czerninovim memorandumom, ali mu se činilo da bi Careve opaske mogle poslužiti kao osnova za pregovore. Zato se savjetovao s predsjednikom vlade Briandom, koji je smatrao da se prethodno mora od Cara zatražiti da precizira svoje uvjete prema Francuskoj, Belgiji, Rusiji i Srbiji, a tek nakon toga Francuska bi mogla veoma oprezno o svemu obavijestiti svoje saveznike. U ovoj fazi smatrali su da nije potrebno posebno se pozabaviti s Italijom i Rumunjskom. I Poincaré i Briand bili su duboko uvjereni kako je jedino moguće sklopiti isključivo separatan mir s Austro-Ugarskom, jer ne postoje nikakvi izgledi da bi Njemačka u ovoj fazi bila spremna pristati na bilo kakve uvjete prihvatljive za Antantu.²²

O stavovima francuske vlade Sixto je opširnim pismom izvijestio Cara, pa je predložio²³ da podastre jednu nedvosmislenu mirovnu ponudu na temelju četiriju osnovnih točaka koje su se iskristalizirale u dosadašnjim diskusijama:

²⁰ Isto, str. 419.

²¹ Lorenz, navedeno djelo, str. 326.

²² Lloyd George, navedeno djelo, str. 419.

²³ Crankshaw, Edward, *The Fall of the House of Habsburg*, Longmans London, 1963., str. 425.

1. uspostava i nezavisnost Belgije,
2. uspostava francuske istočne granice iz 1814. (što znači da su uključeni Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen), kao i Saar);
3. uspostava i nezavisnost Srbije;
4. pravo Rusije da zaposjedne Carigrad.

Francuska u ovoj fazi nije inzistirala da se i talijanska potraživanja uzmu u obzir, jer je bila ozlojeđena zbog dotadašnjeg talijanskog doprinosa u ratu.²⁴

IV.

U jeku intenzivnih kontakata Sixta s jednom i drugom stranom, u Beč je 15. ožujka u službeni posjet doputovao njemački kancelar Bethmann-Hollweg. Czernin ga je već ranije bio informirao kako vjeruje da postoje realni izgledi za uspješne mirovne pregovore s Francuskom. No, ta informacija bila je zasjenjena upravo prispjelim alarmantnim vijestima o revolucionarnim događanjima u Rusiji, što je Czernin iskoristio da svome gostu prikaže i izrazito tešku i opasnu situaciju u vlastitoj zemlji. Austro-Ugarska je u katastrofalnom položaju što se tiče opskrbe, kako civilnog stanovništva tako i vojske u svakom pogledu, pa zato neće biti u stanju ratovati ako se rat bude otegnuo do sljedeće godine – tvrdio je Czernin. Bethmann-Hollweg je, naprotiv, više želio razgovarati o veoma dobrim dotadašnjim rezultatima neograničenog podmorničkog rata i o povoljnoj perspektivi koja se za Centralne sile otvara s obzirom na događaje u Rusiji. Zato se, što se tiče austrougarskih mirovnih pokušaja, u potpunosti zadovoljio šturom informacijom da se priprema mirovna misija bivšeg austrougarskog ambasadora u Londonu, grofa Mensdorffa. Sixto, dakako, nije bio spomenut. Pritom su razmijenjena i uzajamna obećanja da će se austrougarska i njemačka strana svakako međusobno obavijestiti o eventualnim rezultatima svojih mirovnih nastojanja. No, s obzirom na predstojeće planove s princem Sixtom, Czernin je želio smekšati njemačku stranu. Smatrao je, poput svoga suverena, da je mir s Francuskom moguće postići samo ako se Njemačka odrekne barem nekih teritorija na zapadu. Zato je obavijestio svoga visokog gosta da je Austro-Ugarska voljna odreći se ruskog dijela Poljske u korist Njemačke, ukoliko bi ova bila voljna popuštati na zapadu. Međutim, Bethmann-Hollweg nije bio tom ponudom impresioniran iz više razloga: 1) zato što se Austro-Ugarska bila spremna “žrtvovati” na račun Rusije poražene od Njemačke; 2) zato što je istovremeno s odstupanjem “svog dijela” ruske Poljske predložila za suverena buduće Poljske austrougarskog nadvojvodu Karla Stefana; i 3) što nije pokazivala nikakvu namjeru da se za ljubav mira odrekne vlastitog teritorija u korist Italije. Unatoč tomu, Bethmann-Hollweg je bio čak voljan do određene mjere razgovarati o Czerninovim prijedlozima, ali on nije imao odlučujuću riječ o tim pitanjima, već generali Ludendorff i Hindenburg, u što će se Czernin ubrzo i sam uvjeriti.²⁵

²⁴ Lloyd George, navedeno djelo, str. 419.

²⁵ Lorenz, navedeno djelo, str. 327.

Tek što je Bethmann-Hollweg otputovao, u strogoj tajnosti princ Sixto je s bratom Xavierom 23. ožujka doputovao na sastanak s carem Karlom u carski dvorac Laxenburg, koji se nalazio na pola puta između Beča i Badena. Car je – prema kazivanju Sixta – odmah ukazao na važnost brzog sklapanja mira. Izvijestio ih je da je dosad bezuspješno nastojao privoliti njemačku stranu na kompromisni mir. Međutim, Nijemci inzistiraju samo na uvjetima mira s pozicije pobjednika. Zato je Car, ne bude li ih mogao privoliti na pravedne i skromnije zahtjeve, odlučio sam sklopiti separatan mir i spasiti “dvojni” monarhiju od pruske dominacije, tvrdio je Sixto. Pritom je Karlo više nego blagonaklono gledao na francuske teritorijalne zahtjeve i želju da se lijeva obala Rajne demilitarizira. Slagao se i s uspostavom Belgije, a što se Srbije tiče bio je spreman priznati njezinu samostalnost pod uvjetom da zabrani djelovanje tajnih svesprskih organizacija zbog njihove podrivačke, iredentističke i revolucionarne djelatnosti. Ako bi srpske vlasti stvarno onemogućile i zabranile njihov rad, Car je čak bio voljan Srbiji omogućiti izlaz na more preko sjeverne Albanije. O Carigradu, s obzirom na događaje u Rusiji, Car se nije izjašnjavao. Međutim, što se talijanskih zahtjeva tiče, Car nije bio voljan ni najmanje popuštati. Duboko je prezirao Talijane zbog načina na koji je Italija istupila iz Centralnih sila, kao i zbog nemogućnosti brojčano nadmoćne talijanske vojske da od Austro-Ugarske osvoji Trentino i obalu do Trsta. Zbog toga nije dolazilo u obzir da Talijanima poklanja austrijski teritorij koji nisu bili u stanju sami osvojiti.²⁶

Grof Czernin, koji se u početku bio složio sa Sixtovim posredništvom, već je pri prvom susretu s ambicioznim princom posumnjao da bi on svoje vlastite političke planove, kao pretendent na francusko prijestolje, mogao pretpostaviti interesima svoga carskog šogora. Zbog toga je Czernin pri susretu s princom bio izrazito hladan i suzdržan, ali nije imao hrabrosti i snage da ga kao posrednika mira eliminira. To je bio i razlog što Czernin uglavnom nije bio prisutan razgovorima Cara i princa, niti je bio informiran o namjeri Cara da svoje stavove o miru izloži u vlastoručnom pismu naslovljenom na Sixta, koje bi on proslijedio francuskoj strani. Karlo se na taj neobičan, nepromišljen i riskantan korak odlučio iz straha od izbijanja revolucije, na što ga je sam Czernin svakodnevno upozoravao.²⁷ To sudbonosno pismo na francuskom jeziku, glasilo je u prijevodu na hrvatski:

“Moj dragi Sixto!

Bliži se kraj treće godine ovog rata koji je svijetu donio toliko mnogo tuge i bola. Svi narodi mojega carstva ujedinili su se čvršće no ikad u zajedničkoj želji da i uz najveće žrtve obrane integritet Monarhije. Zahvaljujući jedinstvu, zajedništvu i srčanosti svih nacionalnosti mojega carstva, Monarhija je gotovo tri godine izdržala najteže ratne oluje. Nitko ne može osporiti vojne uspjehe mojih trupa, pogotovo na balkanskom ratištu.

Francuska je također pružila grandiozne dokaze za svoju izdržljivost i elan. Mi se svi bez zadržke divimo tradicionalnoj hrabrosti njezine

²⁶ Lloyd George, navedeno djelo, str. 420.

²⁷ Glaise-Horstenau, navedeno djelo, str. 123.

vojske i požrtvovnom duhu cijeloga francuskog naroda. Zbog toga mi je osobito drago, iako smo momentalno protivnici, da moje carstvo i Francusku ne razdvajaju nikakvi stvarni sukobi interesa, kao i da mi moj živ interes i simpatija za Francusku, koje sa mnom dijele svi u Monarhiji, daju nadu da će se u budućnosti moći spriječiti izbijanje rata poput ovoga za koji osobno ne snosim krivicu. Zbog toga, kao i zbog želje da iskrenost svojih osjećaja dokažem na jasan način, molim Te da predsjedniku Francuske Republike gospodinu Poincaréu, tajno i neoficijelno priopćiš da ću svim sredstvima i svim svojim autoritetom poduprijeti kod mog saveznika pravedne francuske zahtjeve za povratom Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen).

Belgija se mora opet uspostaviti kao suverena država kojoj se moraju nadoknaditi pretrpljene štete i koja će zadržati sve svoje afričke posjede. Ponovno se mora uspostaviti suverenitet Srbije i mi smo voljni, kao dokaz naše dobre volje, garantirati joj prirodan i pravedan izlaz na more, kao i odobriti široke gospodarske koncesije. Austro-Ugarska za to traži od Srbije ispunjenje temeljnih i neoborivih uvjeta da će se odreći i zabraniti političko djelovanje svih udruženja i organizacija koji rade na komadanju Monarhije, naročito 'Narodne obrane' kao i da će lojalno i sa svim raspoloživim sredstvima spriječiti svaku takvu političku agitaciju, kako u samoj Srbiji tako i izvan njezinih granica. Srbija se mora obvezati da će austrougarske zahtjeve provesti, a to dodatno mora garantirati i Antanta. Događaji u Rusiji onemogućuju mi da o tom problemu zauzmem jasan stav sve dok se tamo ne formira legalna i stabilna vlada.

Nakon što sam Ti na ovaj način izložio svoje misli, molim Te da me nakon razgovora sa suprotnom stranom prije svega upoznaš sa stavovima Francuske i Engleske, kako bismo na taj način stvorili osnovu za službene i općezadovoljavajuće pregovore. U nadi da ćemo na taj način obostrano moći zaustaviti patnje tolikih milijuna vojnika i njihovih obitelji koji danas žive u muci i strahu, molim Te za Tvoju bratsku naklonost.

Karlo²⁸

Carevo pismo jedinstveni je dokument Prvoga svjetskog rata, jer je to prvi put da se jedan monarh osobno i neposredno obraća suprotnoj strani sa željom da se rat okonča. Karlo je time mnogo riskirao. Francuzi su ga mogli krivo shvatiti, a vlastiti saveznici optužiti za veleizdaju. Ali, on je svakako želio iskoristiti svaku pruženu mogućnost u žarkoj želji da se sklopi brzi mir. Zbog toga se upustio u rizik, ali nije poslušao Sixtovu sugestiju i predložio sklapanje separatnog mira, već se usredotočio samo na za Francuze goruću točku: Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen). Iako je bio i te kako svjestan da je to bio neupitan teritorij i za Njemačku, Karlo je bio duboko uvjeren kako se mir može postići samo ako se on vrati Francuskoj. Samo bi ta žrtva mogla zaustaviti rat. Ustupanje bilo kojeg drugog teritorija, poput Južnog Tirola, ne bi nikad dovelo do istog

²⁸ Hans Herzfeld, *Der Erste Weltkrieg*, dtv., München, 1968., str. 310.

rezultata. Osim toga, Njemačka kao nacionalno homogena država mnogo bi lakše mogla podnijeti amputaciju nekoga svog teritorija od mnogonacionalne Austro-Ugarske koja bi time mogla potaknuti separatističke pokrete i ugroziti svoju opstojnost, smatrao je Car. Zato u svojem pismu nije spomenuo talijanske teritorijalne pretenzije, niti je izrazio želju da Italiji ustupi neki teritorij.

Od triju austrougarskih ratišta, Car se usredotočio samo na balkansko i na odnose sa Srbijom, što nije bilo slučajno. Time je želio podsjetiti na razloge objave rata Srbiji, kao i na to da austrougarske želje ni u ovom trenutku ne idu preko zahtjeva koji su 1914. godine postavljeni Srbiji. Sređivanje austrougarsko-srpskih odnosa jedino je bitno za Austro-Ugarsku budućnost, naglasio je Car.²⁹

Istog dana, 25. ožujka, kad je Sixto oboružan Karlovim pismom u strogoj tajnosti preko Švicarske otputovao u Francusku, suzdržani grof Czernin otputovao je u uzvratni službeni posjet Berlinu. Tom su prilikom privedeni kraju započeti razgovori u Beču pa je prihvaćen zajednički minimalni program koji je predviđao da će povlačenje austronjemačke vojske s okupiranih područja Rusije, Poljske, Srbije, Crne Gore, Albanije i Rumunjske ovisiti o ponovnoj uspostavi *status quo*, kako na istoku tako i na zapadu. Ali s obzirom na postignute vojne rezultate može se s pravom očekivati teritorijalno proširenje Centralnih sila prema istoku, pri čemu je Austro-Ugarska posebno zainteresirana za Rumunjsku. Czernin je spremno prihvatio tu “perspektivu”, ali je opet naglasio da Austro-Ugarska može izdržati u ratu još samo pola godine. Zbog toga je i došlo do kraćeg verbalnog okršaja o nužnosti vraćanja Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen) ili Južnog Tirola, ali na posljetku je sve završilo s pomirljivom konstatacijom da će se Centralne sile, po svemu sudeći, morati ovako ili onako, nagoditi s Antantom na zapadu, ali da će na istoku, s obzirom na događaje u Rusiji, proći bez ikakvih šteta. To je Czerninu dalo nadu da će se možda ipak moći realizirati zamjena Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen) za Poljsku.³⁰

Već 2. travnja austrougarski carski i kraljevski par doputovao je u pratnji najviših civilnih i vojnih dužnosnika u službeni posjet njemačkom caru u Bad Homburg. Uz Czernina, u pratnji je bio i novi šef generalštaba, barun Arthur Arz von Straußenburg. Razgovori dvojice monarha tekli su prema predviđenom planu bez ikakvih disonantnih tonova. Czernin i Arz, naprotiv, koristili su svaku priliku da njemačkoj strani u najcrnijim tonovima prikažu vojnu i gospodarsku situaciju u “dvojnjoj” monarhiji. Arz se žalio na nepouzdanost slavenskih četa, a Czernin je, da bi još više istaknuo alarmantnost situacije “povisio cijenu” koju bi Austro-Ugarska bila voljna “platiti” za brzi mir. Ponudio je pripojenje Galicije budućoj Poljskoj, koja bi došla pod utjecaj Njemačke, ne bi li Berlinu na taj način bilo lakše odreći se svojih teritorija na zapadu u korist Francuske. No, u svemu tome Car je bio znatno suzdržaniji od svog ministra, pa su naposljetku ipak svi podlegli pobjedničkoj atmosferi i raspoloženju svojih domaćina.³¹

²⁹ Lorenz, navedeno djelo, str. 329-331.

³⁰ Isto, str. 336.

³¹ Isto, str. 337.

Odmah po povratku u Beč uslijedilo je otrježnjenje, jer je ubrzo stigla vijest da je toliko uspješni podmornički rat uvukao SAD u rat, a to je bilo upravo ono čega se Car toliko bojao. Istovremeno su stizale i nepovoljne vijesti od novih demokratskih vlasti Rusije o priznanju prava potlačenim narodima Austro-Ugarske na vlastitu državnost, što je bio otvoreni napad na integritet “dvojne” monarhije. Zbog svega toga Czernin se odlučio na još jedan neobičan korak pritiska na Berlin da prihvati prijedlog – Poljska s Galicijom za Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen). Napisao je opsežan memorandum formalno naslovljen na cara Karla, ali zapravo namijenjen njemačkom *Kaiseru*.

U svom dramatičnom memorandumu Czernin je ustvrdio da je potpuno jasno kako se vojna snaga Monarhije bliži svojem kraju. Ne ulazeći u pojedinosti upozorava da su potrošene sve sirovine i vojne rezerve, da su ljudi svih slojeva u potpunosti iscrpljeni i očajni zbog pothranjenosti, zbog čega je nemoguće od njih tražiti daljnje žrtve. U kasno ljeto ili u jesen 1917. godine mora se po svaku cijenu okončati rat prije no što Antanta postane svjesna našega stvarnog položaja. Jedino se tako može izbjeći potpuno uništenje Centralnih sila, tvrdio je Czernin. Osim toga, cijeloj Europi prijete revolucionarna opasnost koja se širi iz Rusije, a koju Engleska koristi kao poseban način ratovanja. Treba se zamisliti nad činjenicom – upozoravao je Czernin – da su u ovom ratu već petorica monarha izgubila svoje prijestolje, a da svijet s neobičnom lakoćom prihvaća rušenje najjače monarhije. Ne može me se uvjeriti da su odnosi u Njemačkoj i Austro-Ugarskoj drukčiji i da je monarhizam ovdje tako duboko ukorijenjen da isključuje takav razvoj događaja. Rat je otvorio novu stranicu svjetske povijesti – tvrdio je Czernin – i zato odgovorni političar mora čuti prigušenu tutnjavu širokih masa. Ruska revolucija mnogo više djeluje na Slavene nego na Nijemce i zato puno veću odgovornost za nastavak rata snosi onaj monarh čije su zemlje povezane isključivo dinastičkom vezom. Situacija je do te mjere prenapregnuta da svakog časa prijete pucanje. Ukoliko u Austro-Ugarskoj i Njemačkoj dođe do ozbiljnih nemira – predviđao je Czernin – bit će to nemoguće prikriti od Antante pa će propasti sva dosadašnja i buduća nastojanja za sklapanjem mira. Lako se može dogoditi – upozoravao je Czernin – ako monarsi Centralnih sila u sljedećim mjesecima ne sklope mir, da će to mimo njih učiniti njihovi narodi i tada će val revolucionarnih zbivanja pomesti sve za što se naša braća danas još bore i za što umiru. Nadalje je podsjetio da je pola predviđenog vremena za pobjedonosni podmornički rat već prošlo, a da slom Engleske još uvijek nije na vidiku. Zbog toga bi možda bilo bolje založiti se, ne za poraz Engleske, već za njezino otrježnjenje radi pokretanja jedne mirovne ofenzive – predlagao je Czernin. Na kraju svoga memoranduma Czernin je apelirao na Cara da opstanak Monarhije i očuvanje dinastije moraju stajati iznad svih ostalih ciljeva, planova i principa.³²

Czerninov memorandum, popraćen osobnim pismom cara Karla, proslijedio je 12. travnja Carev ađutant, grof Ledochóvski, u njemački generalštab, što je izazvalo veliko čuđenje s obzirom na tek završeni Carev posjet Njemačkoj. Međutim, memorandum nije postigao željeni efekt. Nijemci su na njega, u istoj formi, ali s umirujućim sadržajem, odgovorili tek za mjesec dana.³³ Car Karlo bio je, međutim, do te mjere potresen i pod dubokim dojmom iznesenih tvrdnji, da je grof Tisza, koji je također dobio memo-

³² Isto, str. 341.

³³ Isto

randum na uvid, upozorio Czernina neka se ubuduće suzdrži tako mračnih izvještaja. Neobično je važno – smatrao je Tisza – da Car i njegova okolina, upravo u interesu budućih mirovnih pokušaja, u javnosti manifestiraju sigurnost i pouzdanje.

V.

Princ Sixto se 31. ožujka ponovno sastao s Poincaréom. U međuvremenu je (19. ožujka) došlo do promjene u francuskoj vladi pa je premijera Brianda, koji je bio u sve upućen, na premijerskom položaju zamijenio ministar vanjskih poslova u njegovoj bivšoj vladi, Alexander Ribot. Sastanku sa Sixtom je zato, zbog spriječenosti Ribota, uz Poincaréa bio pristan i generalni sekretar ministarstva vanjskih poslova, Jules Cambon. Sixto ih je obavijestio o svojim razgovorima u Laxemburgu i predočio im vlastoručno pismo cara Karla. Carevo pismo je ostavilo veoma dobar dojam na Francuze, jer je Car podržao francuske stavove o ponovnoj uspostavi Belgije, Srbije i povratu Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen). Iako nije spomenuo talijanske teritorijalne zahtjeve, Careva je ponuda mnogo obećavala pa su Poincaré i Cambon zaključili da se Sixto svakako mora sastati i s britanskim predsjednikom vlade, Davidom Lloyd Georgeom. Ali kad je tijekom dana Ribot saznao o važnosti poruke koju je prenio Sixto, odlučio se sam sastati s Lloyd Georgeom i dogovoriti za princa audijenciju kod kralja Georgea V., kako bi mu osobno prenio poruku austrougarskog cara.³⁴

Zbog mnogih premijerskih obveza Ribot se tek 11. travnja sastao s Lloyd Georgeom u Folkestonu. Lloyd George je bio oduševljen Carevom porukom, smatrajući da ona već znači mir.³⁵ Ribot je, međutim, bio znatno suzdržaniji i oprezniji. U trosatnom razgovoru s Lloyd Georgeom Ribot je, za razliku od Careva pisma, govorio o separatnom miru, povratu Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen), ratnim odštetama i garancijama na lijevoj obali Rajne, kao i ponudi Sicilije Italiji u zamjenu za Trentino. Lloyd George, svjestan rizika austrougarskog suverena, obvezao se na strogu konspiraciju, ali je ipak smatrao da bi o Carevoj mirovnoj inicijativi trebalo obavijestiti i talijansku stranu. Ribot je bio protiv upućivanja Talijana u kontakte s Austrijancima, jer bi se u tom slučaju teško mogla sačuvati tajnost.

Kad je sljedećeg dana Sixto saznao za prijedlog Lloyd Georgea energično se suprotstavio toj ideji, jer bi Talijani, razočarani što im Austro-Ugarska nije voljna ustupiti željeni teritorij, sigurno obavijestili Njemačku i na taj način minirali Carev mirovni pokušaj. Talijanski zahtjevi stvorili bi za Cara i veoma opasnu unutrašnjopolitičku situaciju, jer austrougarski vladajući krugovi nisu pristajali ni na kakve teritorijalne ustupke Talijanima. Talijanski ministar vanjskih poslova Sidney Sonnino bio je, usprkos svojoj nepopustljivosti u pogledu Londonskog ugovora, osoba od povjerenja, ali se to nikako nije moglo tvrditi za ostale članove talijanske vlade, pa su se zato svi složili – i Poincaré, i Ribot, i Jules Cambon, i njegov brat Paul, francuski ambasador u Londonu, kao i sam Sixto, kako je u ovom trenutku najbolje da Talijani ostanu po strani. Lloyd George nije u potpunosti dijelio njihovo mišljenje. Na sastanku sa Sixtom 18. travnja,

³⁴ Lloyd George, navedeno djelo, str. 423.

³⁵ Renouvin, Pierre, *Evropska kriza i prvi svjetski rat*, Naprijed, Zagreb, 1965., str. 409.

uoči konferencije trojice savezničkih predsjednika vlada u St. Jean de Mauriennu, pokušao ga je uvjeriti u nužnost otvorenog razgovora s Talijanima, jer u suprotnom mirovni pokušaj cara Karla nema nikakvih izgleda s obzirom na to da su i Francuska i Velika Britanija vezane savezničkim obavezama prema Italiji. No princ nije mogao preuzeti taj rizik i odgovornost iz straha da bi se na cara Karla čak mogao izvršiti i atentat, ali su ipak odlučili kako bi bilo najbolje kod Talijana sondirati teren informacijom o mirovnoj misiji bivšeg austrougarskog ambasadora u Londonu, grofa Mensdorffa, koji se upravo nalazio u Švicarskoj.³⁶

Saveznička konferencija u St. Jean de Mauriennu održana je 19. travnja. Nakon što je riješeno glavno pitanje talijanskih teritorijalnih aspiracija u Maloj Aziji, kao i problem Grčke, započeo je razgovor o izgledima za sklapanje separatnog mira s Austro-Ugarskom, s obzirom na “učestale glasine” kako Austro-Ugarska namjerava poduzeti korake u tom pravcu. Lloyd George je, dakako, podržao takvu ideju, a da bi pridobio Talijane, upozorio ih je kako bi Austro-Ugarska nakon predstojećeg povoljnog mira s Rusijom sve svoje vojne snage mogla koncentrirati upravo na bojište prema Italiji. No, Sonnino se misao o sklapanju sepearatnog mira s Austro-Ugarskom uopće nije svidala. Tvrdio je da bi u tom slučaju bilo veoma teško privoliti talijansko javno mišljenje za nastavak rata. Nikakve teritorijalne koncesije u Maloj Aziji, što je sugerirao Lloyd George, ne bi mogle nadomjestiti talijanske teritorijalne zahtjeve prema Austro-Ugarskoj – zaključio je Sonnino.³⁷ Sonnino je bio nepopustljiv i, s obzirom na to da je ponajprije on bio zaslužan za ulazak Italije u rat na strani Antante, nije ga se moglo ignorirati. Zbog toga je Lloyd George nakon konferencije upoznao Sixta s problemom Italije. Sonninovi minimalni zahtjevi prema Austro-Ugarskoj bili bi – smatrao je Lloyd George – ustupanje Trentina, dalmatinskih i jadranskih otoka, dok bi se o Trstu možda moglo pregovarati. Italija nikad ne bi pristala na mir bez zadovoljenja tih zahtjeva, a Francuska i Velika Britanija dužne su je podržati prema preuzetim savezničkim obvezama – obavijestio je Sixta Lloyd George. Osim toga, upozorio ga je da je Antanta nakon ulaska SAD-a u rat sposobna neograničeno nastaviti s ratovanjem, pa bi bilo dobro kad bi Austro-Ugarska pristala na teritorijalne ustupke Italiji, bez obzira na to što ih doživljava kao nepravdu, jer bi kasnije i cijena za mir mogla biti mnogo veća. Usprkos ovim teškoćama, Lloyd George se nadao da one neće obeshrabriti cara Karla i da će se pregovoriti nastaviti.

Dva dana nakon razgovora s Lloyd Georgeom Sixto se 22. travnja sastao s J. Cambonom, koji mu je priopćio službeni odgovor francuske vlade na mirovnu ponudu cara Karla. Na netom završenoj međusavezničkoj konferenciji Talijani su odbili i najmanje odstupanje od teritorija zbog kojih su ušli u rat pa je zato svaka mirovna ponuda Austro-Ugarske koja ne sadrži teritorijalne ustupke Italiji, prije svega Trst i Trentino, neprihvatljiva za Antantu, bez obzira na francusko-britanske simpatije za “dvojnu” monarhiju – izjavio je u ime francuske vlade J. Cambon. Ukoliko austrougarska strana nije voljna u tom pogledu popustiti talijanskim zahtjevima, ne bi imalo smisla nastaviti s pregovorima koji jedino mogu završiti u slijepoj ulici – zaključio je Cambon.

³⁶ Lloyd George, navedeno djelo, str. 425.

³⁷ Isto, str. 426.

Sixto je naglašeno formalno odgovorio Cambonu da će obavijestiti Cara o simpatijama prema Monarhiji, kao i o stavovima Antante, na temelju čega će Car odlučiti što treba i može učiniti. Međutim, upozorio je Cambona da je on sam vodio računa o francuskim interesima kad se izborio za nedvosmisleni izjavu o Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen), što je za Francusku važno, nepobitno i na dohvata ruke.³⁸ Princ je odmah oputovao u Švicarsku na sastanak s grofom Erdödyjem i predao mu pismo za Cara u kojem ga je zamolio da postignuto suglasje s Francuskom i Velikom Britanijom prihvati kao temelj daljnjih mirovnih koraka.

Već 4. svibnja Erdödy se vratio u Neuchâtel s Carevim odgovorom. Car je zamolio Sixta da ponovo dođe u Beč, jer je potrebno raščistiti neke stvari. Erdödy je, osim toga, prenio *usmenu* kategoričku Carevu poruku da je spreman pregovarati o *separatnom miru* pod uvjetom da se od Austro-Ugarske ne traži da zarati protiv Njemačke. Car nije vjerovao u moćnost njemačkog napada na Austro-Ugarsku u slučaju da Monarhija sklopi mir, ali ako bi se to i dogodilo, Monarhija bi se mogla obraniti.³⁹

Sixto je odmah napisao izvještaj za Poincaréa i Ribota, koji su oni primili 9. svibnja i odmah ga 12. svibnja prosljedili Lloyd Georgeu.

Što se tiče mirovne perspektive, Car je po Erdödyju poručio Sixtu da je Monarhija do sada dobila već pet mirovnih ponuda, uglavnom od Rusije. Ali jedna ponuda došla je prije nepuna tri tjedna, i to s talijanske strane. Talijanski opunomoćeni oficir, čije je ime poznato, potražio je u Bernu prvo njemačkog, a zatim i austrougarskog ambasadora. Talijanska mirovna ponuda prvotno je bila upućena Njemačkoj pod jednim uvjetom da Austro-Ugarska prepusti Trentino Italiji. Gorica i Monfalcone trebali su ostati pod Austro-Ugarskom kako željeznička pruga za Trst ne bi došla na domet talijanske artiljerije. Samo bi Aquila pripala Italiji. Tu mirovnu ponudu inicirao je sam talijanski kralj podržan stanovitim vojnim i političkim krugovima (Giolitti i Tittoni). Talijani su zamolili Nijemce da izvrše pritisak na Austro-Ugarsku ne bi li pristala na talijanske uvjete. Car Karlo je poručio da je odbio ovu ponudu mira, jer nije želio istovremeno pregovarati na dva kolosijeka, ali izgleda da se sada Italija želi uz pomoć Engleske izboriti za daljnje ustupke, što je neprihvatljivo. Talijanski zahtjevi za ustupanjem dalmatinskih i jadranskih otoka s etničkog su stajališta neprihvatljivi, jer su nastanjeni isključivo Slavenima. Čak bi se i u Južnom Tirolu stanovništvo plebiscitarno izjasnilo protiv priključenja Italiji, tvrdio je Car. Zato je ustupanje tih teritorija neprihvatljivo za Monarhiju, jer bi to izazvalo reakciju ostalih nacionalnosti Monarhije. Austro-Ugarska je apsolutno u stanju sama poraziti Italiju, ali čemu dodatno prolijevati krv – poručivao je Car – ako je moguće sklopiti mir. U tom je smislu Car – prema Sixtovom izvještaju – bio voljan ustupiti Južni Tirol, ali samo kao zamjenu za neki talijanski kolonijalni posjed u Africi, jer bi jedino tako mogao donekle spasiti obraz. Car je nadalje upozoravao Antantu da je Njemačka upravo s istočnog bojišta od svojih 80 divizija povukla 41 diviziju na zapadno bojište. Ruski vojnici i časnici koriste svaku priliku za posjet njemačkim i austrijskim rovovima da pitaju kad će se sklopiti mir, a s ruskih položaja puca se samo kad su prisutni njihovi generali. Zbog toga se Austrijanci suzdržavaju i

³⁸ Lorenz, navedeno djelo, str. 345.

³⁹ Lloyd George, navedeno djelo, str. 429.

izbjegavaju neprijateljstva, ali Nijemci na Ruse i nadalje pucaju mitraljezima. Car je smatrao – tvrdilo se u izvještaju – da će zaključenje mira s Austro-Ugarskom u istom pravcu povući i Bugarsku i Tursku, a preko austrougarskog teritorija moći će se, u tom slučaju, rusko žito proslijediti za Francusku i Englesku. Grof Erdödy je predviđao da će već za vrijeme primirja doći do štrajka u njemačkim tvornicama oružja, jer je za 1. svibnja već bilo nemira, pa će i zbog toga biti nemoguće nastaviti s neprijateljstvom.

Sixtov izvještaj o razgovoru s Carevim posrednikom grofom Erdödyjem izazvao je veliku pozornost Lloyd Georgea i Ribota. Osobito ih je iznenadila informacija o talijanskim mirovnim pokušajima o kojima nisu ništa znali, a očito o njima nije bio informiran ni sam Sonnino, što se vidjelo na konferenciji u St. Jean de Mauriennu. Ta nepoznanica je izazvala nedoumicu i nevjericu s obzirom na upletenost samoga talijanskog kralja. No pozitivan i obećavajući pomak za Lloyd Georgea bilo je to da je Car, po svemu sudeći, bio voljan razmotriti odstupanje Trentina, ako se na taj način može sklopiti separatan mir.⁴⁰

U međuvremenu se Sixto 8. svibnja opet sastao s Carem u Laxemburgu. Pripremio je za tu priliku nacrt novoga Careva pisma naslovljenog na sebe, koji bi bio osnova za mirovne pregovore. Razgovarali su o mogućim kompenzacijama za ustupanje Trentina. Car nije želio kompenzacije na račun svog saveznika Njemačke pa Šlezija (koja je prije bila austrijska) nije dolazila u obzir. Sixto je zato predlagao talijansku Eritreju, koja nije od prevelike važnosti za Italiju, što je princ dobro znao, jer je svojedobno tamo bio.

Sljedeći dan Car je princu predao novo pismo. No, iz njega je bilo vidljivo da Car ovaj put ne želi iskoraknuti mimo svoga ministra vanjskih poslova koji je Carevom pismu priložio i svoj memorandum formuliran u četiri točke. Sadržaj Careva pisma bio je gotovo u cijelosti kurtoazan i izražavao je zadovoljstvo i nadu da će se zbog toliko mnogo bitnih dodirnih točaka između Austro-Ugarske i Francuske lakše moći savladati teškoće oko uspostave mira. Ali, s obzirom na nedavne talijanske mirovne inicijative, Car se nije želio izjasniti o Južnom Tirolu prije nego što o tom pitanju, kao i o svom mirovnom prijedlogu, dobije odgovor Francuske i Velike Britanije. Car je prepustio Czerninu da austrijske minimalne zahtjeve izloži u svom popratnom memorandumu.

U prvoj točki Czerninova memoranduma navodi se da je za austrougarsku stranu neprihvatljivo jednostrano odstupanje teritorija, ali bi se o tome moglo raspravljati u vidu uzajamnih teritorijalnih kompenzacija, s time da se vodi računa koliko za Austro-Ugarsku vrijedi vlastiti teritorij natopljen krvlju njezinih vojnika.

U drugoj točki se pita kako Antanta garantira da će na budućoj mirovnoj konferenciji ostati sačuvan teritorijalni integritet Monarhije (izuzev već ranije dogovorenu razmjenu teritorija).

U trećoj točki se kaže da Austro-Ugarska tek kad dobije odgovor na prethodne dvije točke *može stupiti u pregovore sa svojim saveznicima* i nakon toga dati i svoj konačni odgovor.

⁴⁰ Isto, str. 340.

Napokon, u četvrtoj se točki kaže da je Austro-Ugarska u svakom slučaju spremna nastaviti razgovore u želji za postizanjem časnog mira, čime bi se otvorio put i općem svjetskom miru.⁴¹

Princ Sixto vratio se u Pariz 16. svibnja, ali se tek 20. svibnja uspio sastati s Poincaréom i Ribotom. Razgovor je bio dug i mučan. Ribot je austrougarske prijedloge smatrao u svakom pogledu nedostatnim. Neprihvatljiva je Careva ponuda za uspostavljanjem Srbije a da se ne spomene Kotor i Drač, tvrdio je Ribot. Ništa nije riješeno u pogledu Rumunjske, a tu je i pitanje Poljske. A što se Italije tiče, ne može se nikako tražiti da se zadovolji s manjim teritorijem od onoga koji joj je obećan za ulazak u rat. Osim toga, Ribot nije mogao vjerovati da sam talijanski kralj i vrhovni komandant talijanske vojske Luigi Cadorna stoje iza talijanske mirovne ponude Centralnim silama. Zato je zauzeo stav da se to pitanje raščisti do kraja osobno s talijanskim kraljem kojeg bi se pozvalo u Francusku na sastanak s britanskim kraljem i predsjednikom Poincaréom pod izlikom dogovora o daljnjim zajedničkim vojnim planovima. Prije toga se ne može odgovoriti na mirovnu inicijativu Austro-Ugarske, zaključio je Ribot.

Sixto je bio veoma nezadovoljan zbog ovoga novog odugovlačenja, a njegovo mišljenje dijelio je i Lloyd George koji je u vezi sa Sixto-Erdödyjevim izvještajem upozorio Ribota kako mu se čini, s obzirom na kritičnu situaciju u Rusiji, veoma važnim i osobito hitnim ne propustiti mogućnost razdvajanja Centralnih sila. Zato je Lloyd George predložio hitan zajednički sastanak, kako bi se dodatno proučili svi austrougarski prijedlozi. Ribot nije prihvatio Lloyd Georgeovu sugestiju, već je inzistirao na organizaciji sastanka britanskog i talijanskog kralja s francuskim predsjednikom, kao preduvjetom svakoga daljnjeg poteza Antante. Ali kad je 23. svibnja Sixto predao i Lloyd Georgeu drugo Carevo pismo s Czerninovim memorandumom, nada britanskog premijera za skorim mirom također je naglo splasnula. Lloyd George je, dakako, odmah uočio da je Czernin očito protivnik bilo kakvih teritorijalnih koncesija Italiji. Osim toga, on u memorandumu ne govori o separatnim pregovorima Austro-Ugarske, već o takvim pregovorima kojima bi se priključili i austrougarski saveznici. Uz sve to, Sixto je dodao i kako sumnja da bi se austrougarska strana zadovoljila nekim talijanskim afričkim posjedom u zamjenu za Južni Tirolo. Zato je Lloyd George kao izlaz iz te zamršene situacije pristao na sastanak britanskog i talijanskog suverena s francuskim predsjednikom, ali je ujedno predložio i sastanak francuskog i britanskog predsjednika vlade s Czerninom. Međutim, sastanak s Czerninom bio je za Ribota neprihvatljiv. Britanski kralj George bio je cijelo vrijeme upoznat s tijekom kontakata s austrougarskom stranom, kao i s planovima o sastanku s talijanskim kraljem, pa je Sixto primio i u audijenciju.

Prema dogovoru s Lloyd Georgeom, Ribot je telefonirao francuskom ambasadoru u Rimu da pozove na hitan sastanak talijanskog kralja s francuskim predsjednikom Poincaréom i kraljem Georgeom negdje na francuskom bojištu “zbog situacije oko Rusije”. Pritom je naglašeno da razlog sastanka ne trpi odugovlačenje. Sixto je savjetovao da ostane u Velikoj Britaniji i čeka daljnje obavijesti.

⁴¹ Isto, str. 437.

U međuvremenu je 28. svibnja održana francusko-britanska konferencija o Grčkoj, kao i o nekim drugim pitanjima u vezi s tonažom brodova. Naravno da se zbog tajnosti ovom prilikom nije moglo razgovarati o misiji princa Sixta. Lloyd George je zato mnogo nade polagao na sastanak s talijanskim kraljem, koji je po njegovom mišljenju bio potpuno drukčiji od nagloga i silovitog Sonnina. Izgleda, međutim, da je Sonnino nešto naslutio pa je nakon dugog oklijevanja 30. svibnja poslao odgovor kako ne smatra da je sastanak saveznika nuždan. Lloyd George se nije dao samo tako otresti pa je Sonninu poslao posebnog kurira s pismom u kojem je naglasio da predloženi sastanak smatra iznimno važnim, ali na tu poruku britanskog premijera Sonnino uopće nije odgovorio.⁴²

Dok je u Velikoj Britaniji čekao odgovor Antante na pismo cara Karla, Sixto je održao i sastanak s francuskim ambasadorom Paulom Cambonom. Cambon je bio duboko uvjeren, a mnogi francuski političari dijelili su njegovo mišljenje, da su Talijani stijena o koju će se razbiti svaki austrougarski pokušaj za separatnim mirom, što za Francusku nije nipošto neminovno loše. Jer, kad bi Italija za sklapanje separatnog mira dobila od Austro-Ugarske velike teritorijalne koncesije, ugasila bi se njezina želja, volja i interes za daljnjim ratovanjem na strani Antante. Francuskoj to ne bi bilo u interesu, jer bi Italija u međuvremenu industrijski i trgovinski ojačala i proširila se na račun Francuske, dok bi se ona i dalje iscrpljivala ratovanjem – smatrao je Cambon. Lloyd George smatrao da je takvo razmišljanje bez ikakvih osnova. Iako je veoma cijenio i Paula i Julesa Cambona, smatrao je da su Francuzi zaslijepljeni svojim patriotizmom i ne vide velike prednosti austrougarskog izlaza iz rata. Antanta bi imala desetorostruko veće koristi od istupanja Austro-Ugarske, Bugarske i Turske iz rata od eventualnih šteta nakon povlačenja Italije iz rata – smatrao je Lloyd George. Prestao bi podmornički rat u Sredozemlju, vojska Antante iz Soluna, Egipta, Palestine i Mezopotamije mogla bi se rasporediti na druga ratišta, omogućio bi se transport žita iz Rusije i podunavskih zemalja prema Francuskoj, a istovremeno bi se spriječilo da Njemačka dobije sirovine, naftu i hranu iz Rumunjske i Austro-Ugarske, što bi dodatno pripomoglo rušenju pruskog militarizma. Zato je Lloyd George smatrao suludim odreći se takve svijetle perspektive, koja proistječe iz zaključenja separatnog mira s Austro-Ugarskom, samo zato da Italija ne bi dobila šansu gospodarskog uspona. Usprkos tomu, smatrao je da je takvo razmišljanje ostavilo kod Sixta određenog traga tako da je on, bez obzira na svoju lojalnost i želju da pomogne svojoj sestri carici Ziti, izgubio svoj pregovarački entuzijazam. Velika Britanija je bila nemoćna da bilo što poduzme na svoju ruku. Austro-Ugarska se obratila Francuskoj kao posredniku i zato je francuska riječ bila odlučujuća.⁴³

Prije svog odlaska za Francusku Sixto se još jednom, 5. lipnja, sastao s Lloyd Georgeom. Na žalost, britanski premijer morao ga je obavijestiti da još nije dobio nikakav odgovor Talijana. Naprotiv, talijanska vlada je u međuvremenu 3. lipnja proglasila protektorat nad Albanijom ne bi li se na taj način ublažio mučan dojam koji je na talijansku javnost ostavio poraz na Soči. Iako to nikako nije moglo pridonijeti lakšem rješenju austrougarskog problema, Lloyd George, koji je i sam bio veoma ozlojeđen tali-

⁴² Isto, str. 441.

⁴³ Isto, str. 439-441.

janskim držanjem, obećao je princu da će poduzeti sve što je u njegovoj moći, kako bi dobio odgovor Sonnina i talijanskog suverena. Čim Talijani odgovore, Lloyd George je obećao Sixtu da će požuriti pregovore.

U Parizu je Sixta dočekala vijest da se Sonnino uopće ne namjerava sastati sa svojim francuskim i britanskim kolegama. Usprkos tomu, princ je inzistirao da francuska strana odgovori na pismo cara Karla. Na francuski odgovor morao je čekati sve do 20. lipnja, a on je glasio kako predsjednik francuske vlade Ribot smatra da se bez Talijana za sada ne može ništa učiniti. Tri dana nakon toga Sixto se sastao s Julesom Cambonom koji ga je informirao o problemima francuskog ministarstva vanjskih poslova u vezi s Italijom. Oni proistječu iz činjenice da su i Italija i Francuska veoma zainteresirane za maloazijske posjede pa će obje postaviti svoje zahtjeve po principu “tražiti mnogo, da bi se dobilo bar nešto”. To je pravi razlog zbog čega Sonnino izbjegava sučeljavanje sa svojim savezničkim kolegama. P. Cambon potvrdio je Sixtu da Francuska nije do te mjere zainteresirana za mir s Austro-Ugarskom kao Velika Britanija, ali da će se sredinom srpnja predsjednici vlada sastati na međusavezničkoj konferenciji. Francuski predsjednik Poincaré također smatra da Italija ne smije dobiti Trentino sve dok Francuska ne dođe u posjed Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen) – obavijestio je Cambon Sixta. Taj je stav Francuske, s obzirom na raspoloženje Njemačke o tom pitanju, faktički onemogućavao sklapanje separatnog mira s Austro-Ugarskom prije no što se pobijedi samu Njemačku.

Nakon tog razgovora Sixto je zaključio da se njegova misija približila kraju i da se više ništa ne može učiniti pa se vratio u svoju vojnu jedinicu.⁴⁴

Kad je 35. srpnja održana međusaveznička konferencija u Parizu, trava je već prekrila mirovnu inicijativu cara Karla, a i talijansku mirovnu ponudu Centralnim silama. Zato je Ribot odlučio pokazati Sonninu cjelokupnu korespondenciju, iako je time prekršio obećanje dato Sixtu. Ribot nije time ništa postigao. Sonnino se nije smekšao, već je, naprotiv, zamjerio francuskoj strani što se upustila u kontakte s Austrijancima, s obzirom na to da se tada već bila rasplamsala unutrašnjopolitička borba za naklonost kralja oko separatnog mira između njega i Giolittija.

Tek 12. listopada Ribot je održao govor pred parlamentom u kojem je službeno odgovorio na austrougarsku mirovnu inicijativu. Tom je prilikom izjavio da je nedavno Austro-Ugarska pokazala spremnost zaključiti mir i zadovoljiti francuske želje, ali je pritom namjerno izostavila Italiju, znajući da bi, u slučaju francuskog pristanka, Italija ponovno zauzela neprijateljski stav prema Francuskoj. Zato je Francuska odbila austrougarsku ponudu, glasila je štura informacija.⁴⁵

VII.

To je bio konačan kraj Careve inicijative, ali je ubrzo uslijedio i zlosretan epilog. Naime, nakon pada Ribotove vlade i kratkog intermezza vlade Paula Painlevéa na čelo

⁴⁴ Isto, str. 443.

⁴⁵ Isto, str. 444.

francuske vlade došao je energični Georges Clemenceau, koji nije znao za pregovore princa Sixta. Upravo u to vrijeme bili su u tijeku poluslužbeni pregovori, koji nisu bili ni u kakvoj vezi s onima prethodnim princa Sixta, a pokrenuti su na inicijativu grofa Czernina. On je iskoristio prijateljske veze austrijskog grofa Revertera s francuskim grofom Armandom koji je imao vezu s francuskim generalštabom. Oba grofa sastala su se nekoliko puta u Švicarskoj, ali bez ikakvih rezultata. Njihov posljednji neuspjeli sastanak održan je 25. veljače 1918. godine, pa kad je mjesec dana kasnije na zapadnom bojištu započela velika njemačka proljetna ofenziva koja je trebala donijeti konačnu pobjedu Centralnim silama, Czernin je smatrao kako je to pravi trenutak da se poljulja moral Francuza. U svom govoru 2. travnja pred Bečkim gradskim vijećem naveo je da je nedavno Austro-Ugarska odbila francusku ponudu za mirovnim pregovorima, koja je predviđala povrat Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen) Francuskoj. Clemenceau je preko tiska kratko odgovorio Czerninu da laže. To je pak Czernina potaknulo da dokazuje točnost svojih tvrdnji aluzijom na pregovore Reverter – Armand. Ali Clemenceau je upravo u to vrijeme dobio pripremljen dosje o pregovorima princa Sixta, pa je ponovno odgovorio Czerninu s upozorenjem da francuska vlada može otkriti mnogo razornije činjenice o pregovorima koji su se vodili s najvišeg mjesta dva mjeseca ranije od spomenutih. No, ni to upozorenje nije moglo zaustaviti Czernina koji je i dalje inzistirao da je Francuska i na tim ranijim pregovorima najprije zatražila mir, a zatim ga sama minirala uvjetujući ga povratom Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen). To je razbjesnilo Clemenceaua koji je sada već bio uvjeren kako ga se na taj način želi rušiti, pa je objavio da je car Karlo vlastoručnim pismom iz ožujka 1917. priznao pravedne francuske zahtjeve za povratom Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen). Clemenceauova objava izazvala je konsternaciju u Beču. Czernin o tom pismu nije ništa znao i nije mogao vjerovati da bi Car mogao mimo njega tako nešto učiniti. Zato nije odustajao, već je i dalje uporno tvrdio da su svi navodi Clemenceaua lažni od početka do kraja. Ali, Clemenceau je bio spreman i za posljednji udarac: objavio je u cijelosti pismo cara Karla princu Sixtu od 24. ožujka 1917. godine. Ali Czernin nije mogao prihvatiti niti taj evidentan dokaz, već je tvrdio da se očito radi o falsifikatu Careva pisma. No sada je intervenirao sam Car. Nije mogao dopustiti da u Czerninovim izjavama Sixto, koji mu je svesrdno i u najboljoj namjeri pomagao da dođe do mira, bude osumnjičen za falsifikat pa je zatražio od grofa Czernina da 13. travnja objavi sljedeću izjavu: “Karakter princa Sixta Burbonskog kojeg Car jako dobro poznaje, isključuje bilo kakvu mogućnost falsifikata. Niti princ ni bilo koja druga osoba, nije osumnjičena za falsificiranje”, glasila je izjava. Time je Car priznao istinitost pisma, spreman da sam snosi konzekvencije. Carevo prijestolje opasno se zaljuljalo, ali je Czernin preuzeo krivicu na sebe i podnio ostavku. Car je doduše spasio krunu, ali je u potpunosti izgubio politički kredibilitet i na unutrašnjopolitičkom i na vanjskopolitičkom planu. Mora je pristati na još čvršći austro-njemački vojni savez, čime je sudbinu “dvojne” monarhije zauvijek i neraskidivo vezao za sudbinu Njemačke.⁴⁶

⁴⁶ Mowat, navedeno djelo, str. 111.

Zaključak

Mirovni pokušaj cara Karla iz 1917. godine njegov je neuspjeli pokušaj da prijevremenim istupanjem iz rata spasi Austro-Ugarsku, kako od neminovnog raspada tako i od njemačkog tutorstva. Kao mnogonacionalna država u kojoj je većina stanovništva bila nezadovoljna zbog svoga neravnopravnog statusa u odnosu prema Nijemcima i Mađarima, “dvojna” monarhija nije imala nikakvih izgleda da kao cjelovita država preživi ratni proaz. Car je to jasno uočio, iako nije imao mnogo političkog iskustva. Ideja da za tajne kontakte s Antantom angažira svog šogora, princa Sixta Burbonskog, nije bila loša. Sixto je bio pouzdan, poduzetan, a imao je znatno više političkog iskustva i spretnosti od cara Karla. Unatoč tomu, tajni kontakti nisu rezultirali mirovnim pregovorima, iako se u početku činilo da je mir na dohvat ruke. Kako se sve točno odvijalo, još se uvijek ne može sa sigurnošću utvrditi. Izgleda da je za neuspjeh umnogome kriva neodlučnost samog Cara, a možda i nemogućnost da se radikalno prekine s Njemačkom o čijoj vojnoj i gospodarskoj pomoći je “dvojna” monarhija ovisila. Zbog toga su Careve usmene izjave govorile o separatnom miru, dok su pismene zastupale opći mir u suglasju sa saveznicom Njemačkoj. Nesporazumi u vezi s time zato nisu neminovno proizlazili zbog, navodno, suviše slobodnih Sixtovih prijevoda Carevih pisma i memoranduma ministra vanjskih poslova grofa Czernina svojim francuskim pregovaračima. Car je priznao Francuskoj pravo na Alsace-Lorraine (Elsaß Lothringen), jer je bio uvjeren, poput Sixta, da je to pravedno rješenje. Na žalost, to priznanje nije ostalo u usmenom obliku, već je Car nesmotreno ostavio vlastoručni pismeni trag, što će kasnije imati fatalne posljedice. Italija je bila velika prepreka na putu za kompromisni mir s Austro-Ugarskom, ali možda bi tajni pregovori urodili plodom da je postojala mogućnost kontakta s Antantom preko Velike Britanije, a ne preko Francuske. Lloyd George je drukčije od Francuske gledao na ulogu i vrijednost Italije u ratu. Francuska se bojala da bi Italija mogla demonstrativno istupiti iz rata i nanijeti time nesagledive štete Antanti, a posebno samoj Francuskoj. Zbog toga Francuzi nakon prvih talijanskih odbijanja nisu više inzistirali na sklapanju separatnog mira s Austro-Ugarskom. Lloyd George, mimo Francuske, nije mogao učiniti ništa, iako je bio sklon i caru Karlu i “dvojnoj” monarhiji.

Iako je djelovao u najboljoj namjeri, Car umnogome nije imao sreće. Nesmotrena izjava njegova ministra vanjskih poslova, kojeg nije u cijelosti upoznao sa svim fazama tajnih kontakata s francuskom stranom, gotovo ga je stajala krune. Ali mnogo je sudbonosniji bio gubitak careva političkog kredibiliteta, kako na unutrašnjem tako i na vanjskopolitičkom planu. Car više nije imao nikakav kohezivni autoritet koji bi objedinjavao sve narode Habsburške Monarhije. Morao je pokleknuti i pred velikom saveznicom Njemačkom i pristati na još čvršći vojni savez koji je sudbinu “dvojne” monarhije u potpunosti i bespovratno vezao za konačni ishod rata.

Livia Kardum

THE 1917 PEACE EFFORTS OF AUSTRO-HUNGARIAN KING CARL

Summary

Emperor Carl's peace initiative via Prince Sixt of Bourbon is one of the most intriguing and insufficiently explained diplomatic episodes of World War One. By forging a quick peace, the Emperor wanted to eliminate the German tutelage and save the Habsburg Monarchy from the inevitable collapse in case of the Central Powers' defeat. The peace initiative failed largely due to Italy's reluctance to cede the territories promised to it by the London Peace Agreement, but also because it was not clear whether Austro-Hungary wanted a separate or universal peace in agreement with Germany. The failure of Emperor's peace initiative totally politically discredited him, and at the same time made the Dual Monarchy even more politically and militarily dependent on Germany as well as on the outcome of the war itself.